

I.

PROCESUL PENAL

Cuprins

- 1.1. Noțiune și elemente definatorii
- 1.2. Principii fundamentale ale procesului penal
- 1.3. Participanții la procesul penal
  - 1.3.1. Organele judiciare
  - 1.3.2. Părțile
  - 1.3.3. Alți participanți
- 1.4. Acțiunile în procesul penal
  - 1.4.1. Acțiunea penală
  - 1.4.2. Acțiunea civilă
- 1.5. Soluții din practica judiciară
- 1.6. Teste grilă

1.1. Noțiune și elemente definatorii

Noțiunea de proces penal

Comiterea unei infracțiuni generează obligația statului de a stabili împrejurările care au determinat-o, de a-l identifica pe făptuitor, ajungându-se în final, dacă este cazul, la aplicarea unei pedepse prevăzute de legea penală. Celui care a comis infracțiunea nu i se poate aplica o pedeapsă prevăzută de legea penală până când nu este condamnat de o autoritate judiciară, condamnare care are loc potrivit unor dispoziții special instituite, pe care cel desemnat să o aplice este obligat să le respecte. Aplicarea pedepselor și a altor măsuri prevăzute de legea penală este de competența autorităților pe care societatea le-a împuternicit în mod special și care desfășoară activități prin care se realizează tragerea la răspundere penală a infractorilor, conform unui **interes general**. Dreptul de a pedepsi se exercită prin anumite organe sau funcții care au misiunea de a constata culpabilitatea infractorilor și de a pronunța pedeapsa, **organe ce aparțin puterii judecătorești**.

Procesul penal este o activitate reglementată de lege, desfășurată într-o cauză penală de către organele judiciare, cu participarea părților și a altor persoane, ca titulari de drepturi și obligații, având ca scop constatarea la timp și în mod

complet a infracțiunilor și tragerea la răspundere penală a celor care le-au săvârșit, în așa fel încât prin aceasta să se asigure ordinea de drept, precum și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor.

**Elementele
definitorii ale
procesului
penal**

Procesul penal:

► **Este o activitate reglementată de lege**, desfășurată pentru aplicarea în final a normei penale și care constă în stabilirea exactă a situației de fapt generate de comiterea infracțiunii, activitate ce trebuie înțeleasă întotdeauna ca un progres în administrarea probelor, efectuarea activităților specifice organelor judiciare, realizarea drepturilor părților implicate, toate desfășurate în vederea finalizării și soluționării cauzei. Toate activitățile sunt desfășurate pentru un scop bine definit, și anume **finalizarea cercetărilor și soluționarea cauzei penale**.

Desfășurarea procesului penal, constând în descoperirea, urmărirea și judecarea infracțiunilor, urmată de punerea în executare a pedepselor pronunțate, nu se poate realiza oricum și de către oricine, ci **numai în condițiile și în formele prevăzute de lege**. În cazul existenței unor încălcări ale dispozițiilor legale privind desfășurarea procesului penal, legea procesual penală prevede **sanțiuni procedurale**, care au ca efect anularea actelor procesuale sau procedurale întocmite cu încălcarea legii, iar subiecții procesuali care au dispus sau au întocmit aceste acte pot fi sancționați administrativ, civil sau penal.

► **Este realizat numai de către anumite autorități publice (organele judiciare)** cu împuterniciri speciale în combaterea infracționalității, cu participarea unor persoane implicate sau care au legătură cu săvârșirea infracțiunilor. La desfășurarea procesului penal participă organele competente, denumite organe judiciare, care sunt organe de stat și care acționează prin prepușii lor în cursul procesului penal pentru realizarea activităților procesuale necesare soluționării cauzelor.

În faza urmării penale își desfășoară activitatea **organele de cercetare penală și procurorul**, iar **în faza judecării instanțele judecătorești, judecătorul și procurorul**. În unele cauze, judecătorul este prezent și în faza urmării penale, deoarece legea dă în competența exclusivă a acestuia dispunerea unor măsuri procesuale, indiferent de faza procesului penal.

Participă la desfășurarea procesului penal, alături de organele judiciare, **părțile și alte persoane**.

► **Este realizat în vederea constatării la timp și în mod complet a faptelor care constituie infracțiuni**. Realizarea acestui scop se impune cu necesitate, deoarece, numai în condițiile în care constatarea infracțiunii și administrarea probelor au loc cât mai aproape de momentul săvârșirii acesteia, informațiile obținute redau cât mai fidel realitatea. Menționarea acestui scop,

care impune constatarea la timp și în mod complet a faptelor, duce la consacrarea unuia dintre principiile fundamentale ale procesului penal, **operativitatea**. Realizarea acestui principiu are efecte asupra calității probelor administrate și, implicit, asupra îndeplinirii scopului procesului penal, știut fiind că, odată cu trecerea timpului, există pericolul dispariției unor probe sau al alterării lor.

Numai în condițiile realizării acestui prim scop, se va ajunge la deslușirea și la realizarea celui de-al doilea scop concret, și anume ca **persoana care a săvârșit infracțiunea să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie pedepsită**. Aceste două laturi constituie scopul imediat urmărit la soluționarea cauzelor penale, care se circumscrie, de altfel, unui scop general, constând în apărarea ordinii de drept, apărarea persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, prevenirea infracțiunilor, precum și la educarea cetățenilor în spiritul respectării legilor.

Fazele procesului penal

Potrivit actualei reglementări date de Codul de procedură penală, procesul penal, în forma sa tipică, are **trei faze**:

► **Urmărirea penală**, prima fază a procesului penal, debutează cu un moment important, și anume începerea urmăririi penale. În cursul acestei faze se strâng probele necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului și la stabilirea răspunderii acestora, pentru a se constata, în final, dacă este sau nu cazul să se dispună trimiterea în judecată. Având ca obiect rezolvarea conflictului de drept penal, procesul penal cuprinde urmărirea penală, ca primă fază, necesară lămuririi aspectelor referitoare la existența infracțiunii, identitatea infractorului.

► **Judecata** este a doua fază a procesului penal, în care, în condiții de publicitate, oralitate și contradictorialitate, se soluționează cauza și se pronunță hotărârea judecătorească, ce devine definitivă și executorie, în condițiile legii. Judecata, ca fază distinctă a procesului penal, începe în momentul sesizării în modalitatea prevăzută de lege și se încheie prin pronunțarea celui mai important act în desfășurarea procesului penal, hotărârea judecătorească definitivă. Hotărârea instanței poate fi de condamnare, dacă se constată existența răspunderii penale și a vinovăției infractorului, însă poate fi și de achitare, dacă răspunderea penală a infractorului nu poate fi angajată.

► **Punerea în executare a hotărârilor judecătorești penale** este ultima fază, care constă în punerea în practică a dispozițiilor hotărârii, scop urmărit încă de la declanșarea procesului penal.

**Organele
judiciare
competente
să
desfășoare
activități
procesuale
în fazele
procesului
penal**

În faza urmării penale, potrivit competențelor pe care le au, îndeplinesc activitățile necesare desfășurării procesului penal:

- ▶ organele de cercetare penală efectuează cercetarea penală;
- ▶ procurorul coordonează și supraveghează întreaga activitate în această fază procesuală și are competența de a da soluția la terminarea urmării penale.

În faza judecării, sunt prezente:

- ▶ în primul rând instanțele de judecată;
- ▶ unde legea prevede, procurorul.

La punerea în executare a hotărârilor judecătorești concură:

- ▶ instanța de judecată;
- ▶ procurorul;
- ▶ anumite organe din cadrul Administrației Naționale a Penitenciarelor;
- ▶ alte organe prevăzute de lege.

1.2. Principii fundamentale ale procesului penal

Prin reguli de bază ale procesului penal se înțeleg ideile sau tezele pe care se întemeiază întregul sistem de instituții procesuale și care exprimă concepțiile juridice despre modul cum trebuie să se desfășoare activitatea organelor judiciare.

**Principiul
legalității
procesului
penal**

Potrivit **art. 2 alin. (1) CPP**, procesul penal se desfășoară, atât în cursul urmării penale, cât și în cursul judecării, potrivit dispozițiilor prevăzute de lege.

Principiilor *nullum crimen sine lege* și *nulla poena sine lege* specifice dreptului penal material le corespunde principiul din materie procesual penală, și anume ***nulla iustitia sine lege***, adică nu există justiție fără lege. Sancțiunile procedurale penale vin să înlăture aplicarea actelor procesuale și procedurale întocmite cu încălcarea legii, mergând chiar până la sancționarea, dacă este cazul, a celor vinovați de întocmirea lor.

**Principiul
oficialității
procesului
penal**

Potrivit **art. 2 alin. (2) CPP**, actele necesare desfășurării procesului penal se îndeplinesc din oficiu, afară de cazul în care legea dispune altfel. Față de aceste împrejurări, organele judiciare trebuie să îndeplinească actele necesare desfășurării procesului „din oficiu”, adică din proprie inițiativă, fără condiționări.

Săvârșirea infracțiunii, pe lângă raportul de drept penal substanțial, creează și dreptul statului, prin organele care îl reprezintă, de a trage la răspundere penală pe cel vinovat, pentru restabilirea ordinii de drept. Acestui parcurs al tragerii la răspundere penală îi corespund, în fapt, declanșarea procesului

penal și parcurgerea fazelor acestuia. Există, în ceea ce privește structura procesului penal, oficialitatea urmăririi penale, oficialitatea fazei de judecată și oficialitatea fazei punerii în executare a hotărârilor judecătorești penale.

Principiul aflării adevărului

Potrivit **art. 3 CPP**, în desfășurarea procesului penal trebuie să se asigure aflarea adevărului cu privire la faptele și împrejurările cauzei, precum și cu privire la persoana făptuitorului.

Aflarea adevărului, ca principiu fundamental, presupune următoarele **cerințe**:

- ▶ instituirea pentru organele judiciare a obligației legale de a afla adevărul numai în urma administrării probelor;
- ▶ asigurarea pentru părți a dreptului de a fi administrate probele care pot contribui la aflarea adevărului;
- ▶ aplicarea principiului liberei aprecieri a probelor, ca o condiție pentru efectuarea unei probațiuni corecte;
- ▶ sistemul probator și procedura probațiunii trebuie să permită, dacă este necesar, administrarea oricărei probe noi, concludente și utile, fără obstacole formale.

Principiul rolului activ al organelor judiciare

Organele de urmărire penală și instanțele judecătorești sunt obligate să aibă rol activ în desfășurarea procesului penal (**art. 4 CPP**). Acest principiu, alături de cel al operativității, are o contribuție deosebită la aflarea adevărului, obligând organele judiciare să depună toate diligențele pentru soluționarea cauzei.

Organele judiciare nu pot să asigure aflarea adevărului asistând pasiv și indiferent la activitatea de probațiune desfășurată în fața lor, cu atât mai mult cu cât dispozițiile legale privitoare la rolul activ al organelor judiciare nu pot fi contrare principiilor constituționale referitoare la inviolabilitatea libertății individuale și a siguranței persoanei. Abordat altfel, principiul rolului activ obligă organele judiciare la inițierea procedurilor declanșării procesului penal, a activităților procesuale necesare derulării lui.

Principiul garantării libertății persoanei

Principiul garantării libertății persoanei are atât o reglementare procesual penală, cât și una constituțională. Potrivit **art. 5 CPP**, în tot cursul procesului penal este garantată libertatea persoanei. Nicio persoană nu poate fi reținută, arestată sau privată de libertate în alt mod și nici nu poate fi supusă vreunei forme de restrângere a libertății, decât în cazurile și în condițiile prevăzute de lege.

Dacă cel împotriva căruia s-a luat măsura arestării preventive sau s-a dispus internarea medicală ori o măsură de restrângere a libertății consideră că aceasta este ilegală, are dreptul, în tot cursul procesului penal, să se adreseze instanței competente, potrivit legii. Orice persoană care a fost, în cursul procesului

penal, privată de libertate sau căreia i s-a restrâns libertatea, ilegal sau pe nedrept, are dreptul la repararea pagubei suferite, în condițiile prevăzute de lege. În tot cursul procesului penal, învinutul sau inculpatul arestat preventiv poate cere punerea în libertate provizorie, sub control judiciar sau pe cauțiune.

Respectarea demnității umane

Potrivit **art. 5¹ CPP**, orice persoană care se află în curs de urmărire penală sau de judecată trebuie tratată cu respectarea demnității umane, iar supunerea acesteia la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante este pedepsită prin lege.

Aceste prevederi sunt consecința **reglementărilor constituționale** care stipulează că dreptul la viață, precum și dreptul la integritate fizică și psihică ale persoanei sunt garantate și nimeni nu poate fi supus torturii și niciunui fel de pedeapsă sau de tratament inuman sau degradant [art. 22 alin. (1) și (2) din Constituție].

Ambele reglementări sunt consecința regăsirii în legislația internă a prevederilor **art. 3 din Convenția europeană a drepturilor omului**, conform căreia nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante. Interdicția fixată în art. 3 este absolută, nefiind permisă nicio derogare, și este percepută de Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca un atribut inalienabil al persoanei.

Garantarea dreptului la apărare

Dreptul la apărare este un drept fundamental al cetățenilor, de tradiție în istoria instituției drepturilor și libertăților cetățenești. **Constituția** îl reglementează distinct, deoarece, deși este în strânsă legătură îndeosebi cu libertatea individuală și cu siguranța persoanei, el prezintă un egal interes pentru întreaga activitate judiciară, atât pentru cauzele penale, cât și pentru cauzele de altă natură.

Atât **art. 6**, cât și **art. 172 și art. 173 CPP** transpun în norme procesuale, pentru inculpat, învinuit și celelalte părți ale procesului penal, pe tot parcursul acestuia, principiul constituțional al dreptului la apărare, precum și dreptul acestora de a fi asistați de apărător.

Asistența juridică este, în principiu, facultativă, fiind obligatorie numai în cauzele expres prevăzute de lege (art. 171 CPP). În cazul în care dispozițiile privind asistența juridică obligatorie nu sunt respectate, sancțiunea este nulitatea absolută prevăzută de art. 197 alin. (2) CPP.

Limba în care se desfășoară

Potrivit **art. 7 și art. 8 CPP**, în procesul penal procedura judiciară se desfășoară în limba română. În fața organelor judiciare se asigură părților și altor persoane chemate în proces

procesul penal

folosirea limbii materne, actele procedurale întocmindu-se în limba română. Părților care nu vorbesc sau nu înțeleg limba română ori nu se pot exprima li se asigură, în mod gratuit, posibilitatea de a lua cunoștință de piesele dosarului, dreptul de a vorbi, precum și dreptul de a pune concluzii în instanță prin interpret.

Motivația acestor prevederi constă în faptul că nu se poate discuta de garantarea dreptului de apărare fără existența unei premise elementare: acuzatul să fie în măsură să înțeleagă și să comunice în limba în care se desfășoară procesul; în acest caz, interpretul trebuie să îi traducă actele procedurale prin care se angajează învinuirea împotriva sa, pentru ca acesta să poată beneficia de un proces echitabil.

Prezumția de nevinovăție

Prezumția de nevinovăție tinde a proteja o persoană învinuită de săvârșirea unei fapte penale împotriva unui verdict de culpabilitate care nu a fost stabilit în mod legal. Așadar, prezumția privește ansamblul procedurii penale litigioase în cauzele penale, inclusiv modul administrării probelor și motivarea unor acte procesuale dispuse de organele judiciare.

În legislația noastră, prezumția este reglementată atât de Constituție, cât și de Codul de procedură penală. Potrivit **art. 23 alin. (11) din Constituție**, până la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare, persoana este considerată nevinovată. Legea procesual penală reglementează prezumția de nevinovăție în **art. 5² CPP**: orice persoană este considerată nevinovată până la stabilirea vinovăției sale printr-o hotărâre penală definitivă.

Având în vedere importanța deosebită, principiul a fost consacrat în documente cu caracter internațional, inclusiv în **Declarația universală a drepturilor omului** (art. 11), în **Convenția europeană a drepturilor omului** (art. 6 parag. 2) și în **Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene** (art. 48).

Prezumția de nevinovăție este o prezumție relativă, care poate fi răsturnată prin dovedirea vinovăției prin probe certe. Dacă nu există astfel de dovezi, îndoiala privind vinovăția nefiind înlăturată, prezumția de nevinovăție nu este răsturnată, orice îndoială fiind în favoarea învinuitului sau inculpatului (**in dubio pro reo**). Precizăm că regula *in dubio pro reo* privește exclusiv situațiile de fapt, nu se referă la interpretarea normelor procedurale.

Egalitatea persoanelor în procesul penal

Egalitatea în drepturi a cetățenilor este principiul constituțional potrivit căruia cetățenii români, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, sex, religie, opinie sau apartenență politică, avere sau origine socială, se pot folosi, în mod

egal, de toate drepturile lor fundamentale, pot participa în egală măsură la viața economică, politică, socială, culturală, fără privilegii și fără discriminări, sunt tratați în mod egal de autoritățile publice.

Egalitatea în drepturi a cetățenilor români este un drept fundamental; potrivit **art. 16 alin. (1) și (2) din Constituție**, cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, nimeni nu este mai presus de lege. Acest drept fundamental, în ceea ce privește accesul la justiție, constă în posibilitatea oricărei persoane de a se adresa justiției pentru apărarea drepturilor, libertăților și a intereselor legitime. Nicio lege nu poate îngădi exercitarea acestui drept [art. 21 alin. (1) și (2) din Constituție].

În același sens, Legea nr. 304/2004 privind organizarea judiciară prevede, în art. 6 alin. (2), că accesul la justiție nu poate fi îngădit, iar în art. 7 alin. (2) că justiția se realizează în mod egal pentru toți, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, orientare sexuală, opinie, apartenență politică, avere, origine ori condiție socială sau orice alte criterii discriminatorii.

Operativitatea în procesul penal

Cu toate că nu are o reglementare expresă în Codul de procedură penală, în literatura de specialitate principiul este des invocat. În Constituția revizuită s-a prevăzut la art. 21 alin. (3) că părțile au dreptul la un proces echitabil și la soluționarea cauzelor într-un termen rezonabil. De altfel, în ideea celor arătate anterior, conținutul textului constituțional corespunde prevederilor art. 6 parag. 1 din Convenția europeană a drepturilor omului, potrivit căreia orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil, în mod public și într-un termen rezonabil a cauzei sale.

Operativitatea în procesul penal, în înțelesul larg, presupune atât rezolvarea rapidă a cauzelor penale, cât și simplificarea activității procesuale, când este cazul. Cauza penală nu trebuie să se întindă exagerat în timp, târăgănarea aducând prejudicii serioase atât soluționării cauzei penale, cât și realizării importantelor sale sarcini sociale.

Cu privire la respectarea termenului rezonabil, C.E.D.O. a decis că aprecierea trebuie realizată pentru fiecare caz în parte, în funcție de circumstanțele sale, precum și prin raportare la **criteriile** consacrate, și anume:

- ▶ complexitatea cauzei în fapt și în drept;
- ▶ comportamentul părților în proces;
- ▶ comportamentul organelor judiciare.

Curtea Europeană a decis în această materie că **momentul de la care începe calculul termenului rezonabil** este cel la care o persoană este acuzată.

Dreptul la un proces echitabil

Dreptul la un proces echitabil constituie **una dintre componentele principiului asigurării preeminenței dreptului într-o societate democratică**. Statele semnatare ale Convenției s-au obligat ca realizarea drepturilor prevăzute în acest act să fie concretă și efectivă, nu teoretică și iluzorie, iar în ceea ce privește prevederile art. 6, concretizarea preocupărilor privind dreptul la un proces echitabil să fie reală. Dispozițiile art. 6 din Convenție impun statelor membre doar o **obligație de rezultat**, ele având opțiunea mijloacelor necesare pentru realizarea acestei obligații. Dacă statele contractante au libertatea alegerii mijloacelor prin care sistemele juridice proprii concretizează dispozițiile art. 6 din Convenție, ulterior Curtea constată, în urma examinării, în litigiile aduse în fața sa, dacă soluțiile alese conduc la rezultate care să fie compatibile cu dispozițiile Convenției.

Conținutul principiului privind dreptul la un proces echitabil, în sistemul Curții, poate fi abordat în două sensuri. Într-**un sens larg**, s-ar putea susține că noțiunea cuprinde toate garanțiile pe care le prevede art. 6 din Convenție. Într-**un sens restrâns**, se apreciază că garanțiile prevăzute la art. 6 parag. 1 dau substanță dreptului general la un proces echitabil în materie civilă și penală, iar reglementările art. 6 parag. 2 și 3 reprezintă garanții specifice dreptului la un proces echitabil în materie penală.

Plecând de la aceste aprecieri, constatăm că domeniul de aplicare al dreptului la un proces echitabil vizează mai întâi **orice acuzație în materie penală**. În al doilea rând, pentru apărarea împotriva oricărei acuzații în materie penală, orice persoană are **dreptul la un tribunal**, adică să i se recunoască posibilitatea de a se adresa unei instanțe, care îndeplinește anumite calități: este **independentă și imparțială** (substanța acestei garanții este dată de dreptul la un tribunal). În al treilea rând, însuși procesul care are ca obiect o acuzație penală presupune existența altor garanții: caracterul echitabil al procedurii, dezbaterea publică a cauzei și desfășurarea procesului într-un termen rezonabil.

În jurisprudența europeană a fost consacrat și **principiul egalității armelor**, care constituie un element important al noțiunii de proces echitabil. Potrivit practicii Curții Europene, acest principiu semnifică tratarea egală a părților pe toată durata desfășurării procedurii în fața unei instanțe, fără ca una dintre ele să fie avantajată în raport cu celelalte părți din proces. S-a stabilit că principiul egalității armelor privește numai modul în care sunt tratate părțile de instanță, ca adversare în proces, nu se aplică raporturilor dintre părți și tribunal.